**Lepkész-elődeink: Fabricius Endre (1880–1968),
Novák Frigyes (1890–1965?) és Ruff Andor (1879–1950)**
Old Hungarian Lepidoptera collectors: Endre Fabricius (1880–1968),
Frigyes Novák (1890–1965?) and Andor Ruff (1879–1950)

Buschmann Ferenc

Citation. Buschmann F. 2021: Lepkész-elődeink: Fabricius Endre (1880–1968), Novák Frigyes (1890–1965?) és Ruff Andor (1879–1950) | Old Hungarian Lepidoptera collectors: Fabricius Endre (1880–1968), Novák Frigyes (1890–1965?) and Ruff Andor (1879–1950). – *Lepidopterologica Hungarica* 17: 21–25.

Abstract. Research on butterflies and moths in Hungary began systematically in the 19th century. This period was very intense and productive. The devastation of the two World Wars caused a lot of damage to the collections. Several researchers were politically persecuted or discriminated against. There is little and incomplete knowledge about old collectors. Sometimes new documents and photos appear. The author writes about three Hungarian butterfly collectors and researchers. Some evidence of the butterflies and moths they collected are still present in

Keywords. Old Hungarian collectors and researchers, historical descriptions, Hungary

Author's address. Buschmann Ferenc | Jász Múzeum | Táncsics M. u. 5. | H-5100 Jászberény | Hungary |
E-mail: busman.ferenc@gmail.com

Bevezetés – Introduction

A régmúlt idők homályában vannak olyan magyar lepkészek, akikről szinte alig tudunk valamit. Időről időre új és még újabb forrásmunkák látnak napvilágot, melyek kíváncsivá teszik és írásra serkentik napjaink kutatóit.

Több év óta részletekben folyik Jászberényben a Magyar Természettudományi Múzeum lepkegyűjteményi molyanyagának rendezése. Okairól és részleteiről most nem ejtenék szót, az eddig elvégzett munkáról is csupán annyit, hogy a Coleophoridae (zsákhordómolyok) gyűjteményrész készen van s egy önálló katalógusban látott napvilágot (Buschmann F. & Richter Ig. 2016). Következő lépésként a Tortricidae-k (sodrómoly-félék) hazai, pontosabban Kárpát-medencei anyaga került „terítékre” annál is inkább, mert erről a népes számú fajcsoportról máig nem készült el a sokunk által hiányolt faunafüzet, amelynek megírásához elengedhetetlenül szükséges – de úgy is mondhatnám: lehetetlen megírni – az MTM adatbázisának teljes ismerete nélkül. Ezek a munkálatok is a vége felé közelednek, lényegében már csak a Grapholitini-tribus mintegy háromezer példánya van hátra.

A rendezés folyamán minden egyes példányról (eddig több mint 24 300 egyedről) – a Coleophoridae-részhez hasonlóan – teljes adatrögzítés történik: lelőhely, időpont, gyűjtő. Ennek során szembesültem olyan gyűjtői nevekkal, akikről az égvilágon semmit sem tudunk, részint, mert Abafi-Aigner Lajos (1898) még nem is tudhatott róluk, részint pedig Szabóky Csaba (2007) semmilyen információval nem szolgált velük kapcsolatban a hasonló, „A lepkészet története Magyarországon” címen megjelent könyvében. Jóllehet Bálint Zsoltnak és Katona Gergelynek időnként lehetősége van egy-egy gyűjtőről szóló vagy a magyar lepkészettel kapcsolatos tanulmányt az általuk vezetett internetes blogon közreadni az MTM tudománytörténeti adattárából, az alább szóba kerülő személyekről azonban eddig ők sem szolgáltak „kézzelfogható” információk-

kal/adatokkal. Magam is csak a véletlennek köszönhetem a rájuk bukkanást olyan fórumokon, amelyekről az ember a cím alapján nem is sejtene, hogy bár kerülő úton, de elvezet a válaszokhoz. Jelen írásomban három magyar lepkésről emlékezem meg, akiknek személyiségét eddig részben vagy teljesen homály fedte: Fabricius Endréről, Novák Frigyesről és Ruff Andorról.

Nagyon nagy dolog a mai tudomány-technika! Az internet világa időnként meglepő eredményeket produkál és olyan információkhoz is hozzáférhető – mondhatni váratlanul – a delikvenst, aminek megismeréséről már-már lemondott... – volna, ha a kíváncsisága nyugton hagyná és beletörődne az eredménytelenségbe. Ha az ember begépel a keresősávba a kérdéses nevet, kap egy tucat – vagy több-vagy kevesebb – lehetőséget az adataik megtalálására, ám ez egyik említett személy esetében sem vezetett eredményre. Ugyanis a felkínált válaszok megnyitása és olvasásakor mindig az derült ki, nem azokról van szó, akikről megtudni szeretné minimum a születésük/haláluk évszámát, esetleg a működésük/eredményeikről szóló valamiféle tájékoztatást, miközben néhány címet „átugrik”, mert az azt sugallja, hogy a tartalom egészen másról szól(hat), mint amit megtudni szeretne. Így jártam én is, mígnem rászántam magam, hogy mégiscsak megnézzem az addig kihagyottakat már csak azért is, mert nem értettem, egyáltalán miért vannak azok ott, hisz a cím nem utalt a keresett személyekre.

Ennyi „felvezető”, már-már „magyarázkodás” után nézzük, mit is ír a „A Soproni Szemle” 1968.-évi XXII. Évfolyamának 3. száma a 90–91. oldalon.

Fabricius Endre (1880–1968)

Fabricius Endre (1880–1968)

„Sopronnak és a Soproni Szemlének egy régi rajongója hunyta le örökre a szemét ez év elején Budapesten. Nem volt ugyan városunk szülőtte, Nyitrán látta meg a napvilágot, azonban családja a 17. század vége óta itt élt, tisztos iparosokat, majd közpályán mozgó, vezető személyiségeket adott Sopronnak és az országnak. Fabricius Endre középiskoláit már Sopronban végezte, 18 éves korában teljes árvaságra jutott, attól fogva saját lábán kellett megállnia. 1902-ben végezte a magyaróvári gazdasági akadémiát. Korán az Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) titkárja, majd egyéb vezető állások után helyettes igazgatója lett. Megszervezte a M. Növénytermesztők Egyesületét, a Dohánytermesztők Orsz. Szövetségét és a Cukorrépa-termesztők Orsz. Szövetségét. 1914-ben rendezte elsőként Európában az országos kukorica-kiállítást, 1921-ben pedig az első magyar növénytermesztő kiállítást. Az első világháború után búzáink minőségi színvonalának emelésére is törekedett. Szakirodalmi téren páratlan buzgóságot fejtett ki. Nyomtatásban kilenc könyve jelent meg, 1942-ben a nyári egyetem is meghívta előadásra. 1945 után a M. Cukorrépa-termesztők Orsz. Szövetségének főelőadója lett és a szövetséget újjászervezte, majd 1949-ben a Földművelésügyi Minisztérium növénytermesztési osztálya előadójának nevezték ki. Később – többek között – Sopronhorpácson is működött. 1958-ban ment nyugdíjba, de tudományos munkásságát tovább folytatta: a magyarországi cukorrépa-termesztés történetét írta meg. 1962-ben a magyaróvári akadémia gyémántdiplomával tüntette ki. Sopron kulturális életét szeretettel figyelte, a Soproni Szemlében számos történeti cikket jelent meg, különösen azok, amelyek a Fabricius-ház régebbi beosztásáról és berendezéséről szöl-

Eupoecilia angustana
(Hübner, 1799) | © Fazekas I.

mert a gyűjteményben volt elhelyezve egy Jászakisér, 1952.IV.18., leg. Fabricius E. cédulás *Eupoecilia angustana* (Hübner, 1799) azaz közönséges virágfűrómoly példány is, és kíváncsi voltam rá, mit írhat ez a blog a névvel kapcsolatban. Az 55-ös sorszám alatt a következőket találtam: 55. Fabricius Endre Nyitra 1880.09.23. (szülei: Fabricius Endre és Mécs Katalin); kitelepítve Jászakisér, Nagykör u.78. (Hogy honnan, az nincs feltüntetve, valószínűleg Budapesten élt akkor.) Visszatelepítés: 1953.10.29.; Esztergom, Turistaszálló.

Alatta szó esik a feleségéről is: 56. Fabricius Endréné Kulifai Erzsébet, Polgárdi 1898.04.29. (szülei: Kulifai Kálmán és Kovács Mária); kitelepítve Jászakisér, Nagykör u.78., – meghalt.

Ezeket a tényeket az in memoriam írója, Csatkai Endre vagy szerényen elhallgatta az akkori politikai helyzet miatt (1968-at írtunk, a „szocializmus” a virágkorát élte), vagy nem is tudott róla. Mindenesetre ez is Fabricius Endre életéhez tartozó, s nem akármilyen lelki megrázkódtatással járó esemény volt, hiszen a megalázó kitelepítés idején még a feleségét is elvesztette. Ezek ellenére – ekkor már túl a 70.-ik életévén – felülemelkedve a vele történeteken, megbékélt a helyzetével s nem lehetetlen, hogy éppen a lepkészet, a természetjárás tartotta benne a lelket. Mint az idézett Soproni Szemlében is olvasható, lepkegyűjteményét az MTM-nek adományozta. A rendezés folyamán eddig hetven olyan, tagadhatatlanul szépen preparált sodrómoly példánnyal találkoztam, melyeknek a gyűjtője Fabricius Endre volt. Hogy mikor, kinek vagy minek a hatására kezdett el lepkészni és gyűjteményt építeni, az ezekből az adatokból nem állapítható meg: az első Tortricidae-példány 1937-ből Mátrafüredről származik, az eddigi utolsó pedig 1954.IX.14. dátummal Hatvanból, de nagyon valószínű, hogy a teljes MTM-i gyűjtemény átnézése és a tőle származó példányok kijegyzetelése egészen más gyűjtő-időintervallumot tárna elénk.

A továbbiakban két nevet tartok fontosnak korrigálni Szabóky Csaba „A lepkészet története Magyarországon” címen megjelent könyvében, mindkettő a 168. oldalon szerepel.

Novák Frigyes (1890 –1965?)

Szabóky (2007) tévesen közli Istvánként a keresztnévét. Rézbányai (1979) a „Lelőhelyadatok a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum nagylepkegyűjteményéből 1969-ig” című dolgozatában ekként emlékezik meg róla: „NO = Novák Frigyes: Sümege volt ált. iskolai igazgató, majd nyugdíjas korában, az 1950-es évek végétől haláláig, az 1960-as évek közepéig Csopakon élt és az ottani Növényvédő Állomás fénycsapdáját kezelte. A múzeumi gyűjteményben található számos lepképéldá-

nya az 1960-62-es évekből Paloznáról és Csopakról származnak.” Ezen a nyomon elindulva viszont csak addig sikerült eljutni, hogy személye azonos a Csáktornyaán 1890-ben született Novák Frigyessel, akinek felesége a Sümegen 1896-ban született Linter Terézia volt s mindketten a sümegi állami általános iskolában okították a nebulókat. Hogy ismerték-e s álltak-e valamiféle kapcsolatban Barkóczi Györggyel, a Sümegen élt és munkálkodott kiváló lepkésszel, arra utaló nyomot nem találtam. Novák Frigyestől lepkészeti publikáció nem ismeretes. Az eddig átrendezett MTM-i sodrómoly-gyűjteményrészben 46 névvel fémjelzett példányt regisztráltam Csopakról (30) és Paloznáról (16), de az általa az MTM-be került egyedek száma ennél bizonyára lényegesen több.

Ruff Andor (1879–1950)

Ruff Andor (1879–1950)

Aethes hartmanniana
(Clerck, 1769)
© Fazekas I. 2021

Lesvárpusztán született újságíró, szerkesztő, lapkiadó és entomológus; Szabóky (2007) könyvében tévesen szerepel Antal néven. Ruff Andor az egyetemi éveit után Győrött tanított, majd a Győri Naplónál vállalt állást s ettől kezdve élete alkonyáig szinte csak az írásnak élt. 1908-tól a Magyaróvári Hírlap szerkesztője és kiadója lett, majd megvette a Ligeti- és a Czéh-féle nyomdákat, így az újságot már saját műhelyében nyomtathatta ki. Mint jó tollú újságíró, két kötetet is megjelentetett saját verseivel és egy külön tanulmánykötetet szerkesztett Moson vármegyéről, emellett összegyűjtötte és kiadta a táj mondáit és regéit. 1945 májusáig hűségesen szolgálta Mosonmagyaróvár és környéke lakosságát, ekkor visszavonult a közéletől. Hogy a rovarászatban milyen szinten ténykedett, arról a fellelhető rövid életrajzában nincs szó, azt viszont tudjuk a Folia Entomologica Hungarica háború előtti számaiból, hogy Ruff Andor a Rovartani Társaságban 1937 és 38-ban jegyzői funkciót töltött be. Leginkább bizonyára lepkészett, erről a sodrómoly-gyűjteményben eddig fellelt 30, egy Száron fogott *Aethes hartmanniana* egyed kivételével mind (Moson) Magyaróváron általa gyűjtött példány tanúskodik. 1950 augusztusában (10-én) még gyűjtött, novemberben elhunyt.

A bevezetőben említett, s még hátra lévő MTM-i sodrómoly-anyag rendezésének befejezése után lesz még néhány lepkész-elődünk, akiknek neve Szabóky Csabához (2007) nem jutott el s így nem kerültek könyvében ismertetésre, viszont tevékenységükről reprezentatív „dokumentum-példányokat” őriz a nemzeti gyűjtemény. Róluk egy későbbi munkában emlékezünk meg...

Irodalom – Literature

- Abafi Aigner L. 1898: A lepkészet története Magyarországon. – Kir. Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 205 p.
- Buschmann F. & Richter Ig. 2016: A Magyar Természettudományi Múzeum Coleophoridae katalógusa I. / Coleophoridae Catalogue of the Hungarian Natural History Museum I. (Lepidoptera). – *Microlepidoptera.hu* 11: 183 p.
- Rézbányai L. 1979: Lelőhelyadatok a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeum nagylepkegyűjteményéből 1969-ig. – *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 14: 193–197 p.
- Szabóky Cs. 2007: A lepkészet története Magyarországon. – Budapest, 416 p.